

34(2 Рос-Ант)-5

А 285

Аржан Агаров

СҮҮШТИН КҮҮЛЭРҮ

СОҢЕТТЕР

2991.

Аржан Адаров

СҮҮШТИҢ КУУЛАРЫ
сонет-жанарлар
јети түрмек

г. Горно-Алтайск

1997

84(2Рос=Алт)-5

А 285

рис. И. Ю. Ю. Ю. Ю. Ю.
14.06.70.

А 2991 v v

Национальная библиотека
Республики Алтай

5-АА-СК

ОҢ ЭКҮ АҢ

I

Он эки ай — он эки ак куу,
Канаттарын талбып кайып учты,
Jүрегиме jолдор салкыны сокты.
Ондоп болбос ол кандый jайну
Он эки ай — ончозы сакылта.
Бойым билбейдим, нени сакыйдым.
Чечектерлү jалангла jүгүрип барадым,
Күүк жылдарым тоолойт тымыкта.

Айлымды эбире куулар конды,
Айса оlor тўжимде болды?
Куулар эмес, кара кускундар?

Jылдыстар эбирет, айлар айланат,
Каруузы jок сўўжим карыгат.
Качан бўтпес кару санаалар...

II

Качан бұтпес кару санаалар.
Өлөңлө жапкан чечектү жапашта,
Өскө кеен ыраак талада
Артып калды! Оны канайдар?

Чаган айы чакырт ла соок,
Ак кырулар орой алды.
Ак карлар базып салды,
Көөркийим кайда? Табыш жок.

Je жолдо чакырт ла чакырт...
Анда кыстың жеңилчек базыды?
Жаңыган колдоры — кууның канады.

Кирбиктеристе бистинг ак кырулар,
Карузыган күүнди канай жажырап?
Je колынды жылыда мен тынайын.

III

Je колынды жылыда мен тынайын,
Jүрегимнин күүзи анда,
Jүрүмнин ырызы анда.
Кочкор айда койлорым жылыйган.

Тегерик мүүстү тенкек кочкор,
Тенериге жуук сүмерде турган,
Карлу јоткон калактап айланган,
Кайда жажынды эрјине койлор?

Шуурган өткүре бис басканыс,
Койлорысты јүк арайдан тапканыс.
Ак јалду — кар шуургандар...

Олордын кожонын ундып болбойдым,
Олордын бийезин кайкап турадым.
Je кудайга алкыш мен айдайын.

IV

Je кудайга алкыш мен айдайын.
Ак куум кеен кайкал учушта,
Ак куйун канаттар алдында
Сүүжимле төрөлимди кучактай алайын.

Сеге толды он жети жаш,
Жылуга эрийт тон агаш.
Чырайында эрке күлүмжи,
Сүүш кубулар, же үргүлжи!

Тулунду улус үйде отурбас,
Тырмакту ан ичеенде жатпас,
Тулаан ай, ой! Көгөрөт жалаңдар!

Кар кайылат каран шүлүрөп,
Сөстөр өртөйт жүректе күйбүрөп,
Жас экелет! Ару, агару алкыштар!

V

Јас экелет! Ару, агару алкыштар.
Карлагаш учат канады сыңырап,
Анырлар чуркурайт анкылдап.
Јүрегим меге нени айдар?

Түженип барзам түнүгим үстиле
Ак куулар куркулдап учкан.
„Учаалы, көөркий“ — деп, олор айткан —
„Сүүштин, ырыстын јерине“.

Алтайым таштап барбазым,
Айланып јаныгар, кууларым,
Олордын кийнинен кыйгыргам.

Јүзүн чечектерлү меестен,
Јүүлтип ийгендий јараш јерден,
Мен та ненин учун ырагам?

VI

Мен та ненин учун ырагам?
Күүктин үнинен бürлер жайылган,
Күн алдында Алтайыс жажарган,
Јүрегим күүктейт. Кайкап тындагам.

Эки турна бийелейт ол саста,
Бирүзи уча берер куркулдап,
Экинчизи артар калактап!
Экү бис ологго түней ол жаста.

Түш јеримде мен шунуп учадым...
Түрген учушта буулат тыныжым,
Калак! Кайыр ташка согулын.

Турна болзобыс кайдарыс,
Јергелей сыылар эди канадыс.
Не көрөдин, көөркийим, карыгып?

VII

Не көрөдин, көөркийим, карыгып?
Эриндерин сенин кызыл чечектий,
Эркелү сөстөр жажыдын билгедий.
Жажырба дейдим жүрегим кыйгыртып.

Тайгада бис көчүп жүргенис,
Жаңмырга өткөн кийимис кургадып,
От жанына отурганыс сананып.
Жаблак мөштө оду эткенис.

Удабас бис өлөнгө түжерис,
Чалгылар шуулажар жаланда,
Кожондор жаңыраар аркада...

Быжыл мен үренип барарым,
Сени мында артыр саларым,
Өкпөөрөдим оны сананып.

VIII

Өкпөөрөдим оны сананып.
Кыс бойын чечектий жаркынду,
Je жолдор сан башка айрылу.
Каткырадын тиштерин кажайып.

Чалгылар сүүнчилү шуулажат,
Көк өлөн жыгылат толголып,
Чечектерим энилет жыгылып,
Чалындар мызылдап чачылат.

Адарулар күүлежип айланат,
Чечектер көөркийлер не өлди?
Чалгылар карамы жок не кести?

Айас түнде изү шымыраш.
Лажыл обоо жанында көк жапаш.
Сүүнчилү эрикчелге курчаткам.

IX

Сүүнчилү эрикчелге курчаткам.
Куран тымык арқада багырган,
Сүүшке күйүп ол мантаган.
Айды ажыктап тым јаткам.

Чечектен, өлөннөн обоолор
Тенкейет кобыда, јаланда.
Артып калган анда јажына
Карузышкан кайран кожондор.

Өлөңлө јапкан чадыр өлөңсү,
Кыс бойы јараш ла чечексү.
От-өлөңдү өй — ол куран ай.

Ишке колдорыс шилтеп торсогон...
Је јүректерис керсү, ару, јаш,
Сен көөркийим — эрке карлагаш.

X

Сен көөркийим — эрке карлагаш.
Сары бүрде жалбышта агаштар,
Амыр бербейт кандый санаалар?..
Телекей жангы, жап-жараш.

Куштарым жанат изүү талага,
Турналар жуулат чуркурап,
Куулар учат тенериле кайкалап,
Сыгындар эдет чанкыр тайгада.

Олордын үнинен бүрлер төгүлет,
Ажын жуунат. Өйин мендет.
Карыгадын айлын жанында.

Кару кызычак! Кайран көөркийим!
Кожонду жеримди таштаарым.
Эригип, мен мынан ыраарым.

XI

Эригип, мен мынан ыраарым.
Тўжиге киригер, тўш те болзо
Жолыма көрүгөр, ыраак та болзо,
Ай канатту ак кууларым.

Жарты жоктон та не коркыгам?
Кыс айткан: „Ундып саларың,
Качан да сен кайра жанбазың“.
Жапсып сеге мен жайнагам!

Ўлүрген ай. Ўрген салкындар,
Ўзүлип учкан сары жалбрак.
Айса мен жүк ле жалбрак?

Алтайдын агажынан айрылган,
Ак-жарыкла учуртып ыраган?
Жүрегин канай айлатты? Кайраным!

ХII

Јүрегин канай айлатты? Кайраным.
Јүрүм мындый деп кем сананган?
Јерин таштап, ол неге ыраган?
Јолдорды кайра канай табарым?

Эмди Алтайда суулар тонгон,
А мен лекцияда отургам,
Москвада сени санангам.
Күчүрген ай куйунла ойногон.

Соокто колунды кем жылыдар?
Јакагда, чачында кырулар!
Эски меелейимди кийип жүр.

Ондо колымнын жылузы арткан.
Айса сеге кем сөс айткан?
Мен оны билбезим! Кайракан...

XIII

Мен оны билбезим! Кайракан.
Куран мүүзин жылытат тууларда,
Кем де сүүжин жылытат ыраакта,
Меге јаны јанарлар угулган.

Јаны үүре мында табылган.
Ойгор, улу бу таш кала
Чымалы уйазыдый кыймыртта,
Сүүштин шымырты мында угулган.

Јуу болгон. Мен оорыгам,
Сары бүрге көрүп ыйлагам.
Адам отурган менин јанымда.

Түш јеримде, та кажы алтайда.
Јүрүмде ончозы јайнулу,
Ончозы ару ла агару.

XIV

Ончозы ару ла агару.
Одус катап он эки ай эбирди.
Куркулдап кайдаар уча берди,
Он эки айым — он эки ак куу?

Кажы талада жүрет кууларым?
Кажы ла жыл озор эбирет.
Куунын ордына кускуи да келет!
Кайдаар учат кару кууларым?

Je jem aлып болбой ол акшыйт.
Jyr, тартыш деп жүрүм жакыйт.
Cen жараш, жаш деп сезедим!

Он эки ай — он эки ак куу,
Он эки ай — онбос алтын күүк.
Ол үргүлжи кеен амаду.

Национальная библиотека
Республики Алтай

A 2994

XV

Качан да бütпес кару санаалар.
Je колынды жылыда мен тынайын!
Кудайга алкыш мен айдайын.
Jас экелет! Ару, агару алкыштар.

Мен та ненин учун ырагам.
He көрөдин, көөркийим, карыгып?
Өкпөрөдим оны сананып,
Сүүнчилү эрикчелге курчаткам.

Сен, көөркийим, эрке карлагаш...
Эригип, мен мынан ыраарым.
Jүрегин канай айлатты? Кайраным.

Мен оны билбезим! Кайракан...
Ончозы ару ла агару
Ол үргүлji, кеең амаду.

1985-1997

ЛЕНИНГРАДТЫҢ
КҮЛЕР АТТАРЫ

I

Күлер аттар карайлап,
Күрлер учында токтогон,
Жалдарында салкын ойногон,
Сыгырып, араай калактап.

Кандый жердин аттары
Үйгенди үзе тарткадый,
Ойлоп, жүрүп калгадый,
Темир күрге токтоды!

Күлер эдип оморды
Кандый кижн кубулткан?
Ман бажында тонырган?

Аттар элкем жайымга,
Талай окшогон жаратка,
Күнге удурч ураган.

II

Кўнге удура чураган
Темир туйгактар тизиреп,
Ат-нере, женў бедиреп,
Аргымак ичкери мантаган.

Кўлер атту кайракан
Керептерин мендедип,
Европаны мынанг кезедип,
Улу ороонын башкарган.

Онын жалтанбас санаазы
Ойгоскон озодо бистерди,
Мен деткен бўгўнги кўндерди.

Петрарка кудайлык сонеди.
Ўлгерлеп салган сўстори
Жўрегимди кайкаткан.

III

Јүрегимди кайкаткан.
Ойгорына онын јарыдым.
Сонет-Јанар јайадым,
Ондо күүним айдылган.

Темир аттар карайлап,
Бүгүн кайдаар јүткүген?
Кандый талага мендеген?
Санаалар келет кыймырап.

Алтай аттар Неванын
Јарадыла база мантаган,
Је истери мында артнаган.

Олор кайда: кем билер?
Оны кем ойто эбиртер?
Санангам неге јайналып?

IV

Санангам неге јайналып,
Канду, калјү өйлөрди,
Одыбыс өчкөн күндерди,
Јүрүмди јүрдис јалынып...

Бистин јайнулу үнисти
Өрөги кудай укпаган,
Корып бисти албаган.
Калын јуртысты чак үсти.

Чек јоголып каларынан
Россия бисти корыган,
Үнибис күүнине томылган.

Нева-сууны јараттай
Базып барадым унчыкпай.
Ончозын канай ундыйтан.

Ончозын канай ундыйтан?
Бу кайкамчыл јарашта
Јүрекке кару таланы?
Кижі јангыс алкайтан!

Неванын таш јарады,
Толкулар точ согулат,
Кандый да үндер угулат.
Кем адымды адады...

Пушкин баскан бу јарат,
Наталинин мында истери,
Өлбөс сүүштинг кебери.

Бүгүн ойто ло јайнадат,
Јүректи өртөйт, кайкадат,
Кече болгон немедий...

VI

Кече болгон немедий.
Өйди неле кемјийтен,
Өлүмди канай сезетен?
Пушкин качан да өлбөстий.

Кудайлар көп — тоозы жок,
Кудайдый Пушкин сок жангыс,
Онын сөзине жарыйдыс,
Же жүрүмин үсти жангыс ок.

Липа агаш жанында,
Кара-сууда, аркада,
Эмди ончозы кыймыртта.

Үлгерлер жангыс шымыртта,
Жүрегисте озор уйалайт,
Үргүлји кеен кереестий.

Үргүлҗи кеен кереестий,
 Үйеден үйеге улалат,
 Күн чоҗындый жарыдат,
 Өлүм качан да јенбестий.

Кинчеги јок јеристе
 Кижиге ан да карындаш.
 Је јолыста кан ла јаш!
 Кинчек айса өйисте?

Шыразы јоктон үлгерди,
 Шыпшазы јоктон сөстөрдү
 Поэт канайып табатан?

Чечеги јок јас па ол?
 Ченелте јок сүүш пе ол?
 Поэт айладып, алкайтан.

VIII

Поэт айладып, алкайтан...
Ак тўндер келип јат,
Алтайым мында саналат.
Јўрегим та пени сакыйтан?

Алтайымнын аттары
Ичкери чурап карайлайт,
Кайдаар озор амадайт?
Кўнге чагылат јалдары.

Эрмитажтын кайкал залында
Јадыры озордын бирўзи,
Јеримнин магы, нерези!

Элим сўўген эрјине,
Пазырыктаг чыккан аргымак —
Алтайыста мўнкў мак.

IX

Алтайыста мөнкү мак.
Алтын үйгени мызылдан,
Алып келди айылдан,
Je өдүп калды канча чак.

Өткөн өйлөр көзиме
Кезе көрөт, канайдар?
Бис уйан деп кем айдар?
Бүдериң бе сөзиме?..

Үч мун жылга, билигер,
Үзүлбей арткан калыгыс,
Соолбой соккон каныбыс.

Ончозын эмди керелеп,
Өйди кайра мергедеп,
Учуртып келди аргымак.

Х

Учуртып келди аргымак.
Санаамды менин түйметти,
Ширтеп көрөдим жүрүмди...
Кайкамчылу тундер ак.

Уйуктап болбой отурым.
Темир күрлер тенкейет,
Керептер оноң өткүлейт.
Кемди бүгүн сакырым?

Каандардын кеен городаы,
Революция темир кабайы —
Ленинград туниле иштенет.

Түни жок ак тагда
Жүрегинди сен тында.
Ол экелер жангарды.

XI

Ол экелер жанарды.
Јүрүмисте, сүүжисте,
Ижисте, келер ойисте
Күйдүрер өчпөс жалбышты.

Кышкы өргөө жанында,
Таня, сеге јолыккам,
Ларинаны мен таныгам...
Ырызым менин та кайда?

Таныш эмес јаражай
Јайгы садта отурган.
Блокты айса сакыган?

Карузыган бир көөркий
Катап бери келбеди,
Јүрегим түней иженет.

XII

Јүрегим тўней иженет.
Канайдар оны жылдарды?
Сүүштин кўри оодылды,
Кечўзи жок ой келет.

Ол жаратта ол арткан,
Бу жаратта мен арткам.
Бир де кечў таппагам —
Јўстер гоолу кўрлерденг.

Јүректен кўрди јүрекке
Өлбөс сүүш салатан,
Өскө оттор жарыйтан.

Ол кўрлерди кезикте
Бойыс өртөп саладыс.
Је сүүш оны бедирейт.

XIII

Je сүүш оны бедирейт.
Кечүзи јок артадыс.
Күрлер тудып болбойдыс.
Салым бисти мекелейт.

Алтын башту Исаакый,
Азыйда јанында туратам,
Айдышканды сакыйтам.
Меге бүгүн алкыш ий.

Чанкырзымак ак тенери,
Чактардын кеен кебери.
Јабыс булуттар чубажат.

Ленинградтын күлер аттары,
Күлер омордын јалдары.
Оны канай тударым?

XIV

Оны канай гударым,
Санаа жүрегим түймедет,
Бичигин элчи экелет.
Ырыс па ол айлатсам?

Озогызын саназам,
Санаа жүрегим түймедет,
Сүүгеним удура келедет,
Ырысты канай табарым?

Өткөн казыр өйлөрди,
Өскөргөн кайкал жүрүмди,
Ончо жанынан санандым.

Пушкин сүүген оромло,
Ленин өткөн жолдорло,
Ленинградла мен базадым.

XV

Күлөр аттар карайлап,
Күнге удур чураган.
Jүрегимди кайкаткан...
Санангам неге жайналып?

Ончозын канай ундыйтан?
Кече ле болгон немедий,
Ўргүлji кеен кереестий,
Поэт айладып алкайтан.

Алтайыста мөнкү мак,
Учуртып келди аргымак.
Ол экелер жанарды.

Jүрегим түней ле иженет.
Сүүш жаантайын бедирейт.
Оны канай тударым?

Апрель, 1986 жыл.

ЈАСТЫҢ ЭЛЕСТЕРИ

*Надежда Адаровага
учурлап турум*

Јас келет. Јажарат кыр-арка.
 Јаңардын јалбыжында јүредим,
 Лаурага сени тўндейдим...
 Мен де айса јеримде Петрарка?

Је, көөркийим, Лаура эмезин,
 Өскө ой! Мен де сезедим.
 Ол јайнуны кемге де бербезим.
 Кайкайдым бу јастын элезин...

Сананып, сонет тизедим тизимге,
 Јүректен учат куш-јаңар јүрүмге.
 Поэттин сөзи артар јажына.

Генуянын кайкал өргөө-садында,
 Алтайдын јебрен чанкыр тажында
 Каныл мөштөр не деп шуулажат?

II

Каныл мөштөр не деп шуулажат?
Чактар өткүрө поэт үнин экелди.
Улу жайаачы ырыс-баркы берди.
Агару алкыш жүрегисте жайылат.

Чадыр айылда өскөн бойыма,
Сен туштаган чечектий жайылып,
Карлар түшкөн салкынга жайканып,
Ичкери баскан кайыр жолымда...

Менин эжим, канадым, кайраным!
Карузып, сеге мен нени айдарым?
Эрке күүлөр көксимде жайылат.

Мен жылдарды кайра тартадым,
Ол элеске, ол жаска туштайдым.
Көзиме ырыстын туманы тартылат.

III

Көзиме ырыстын туманы тартылат.
Санаамда сен чанкыр ыраактан
Меге сүре ле удура кел јаткан.
Ончозы эзелет ле саналат.

Кенете кар јаады бу јаста,
Карга кызыл чечегим эңилет,
Каргаа нени белгелейт?
Турналар кыйгырат ол саста.

Ак карлар, кызыл чечектер
Эркелү эзендерле сергидер.
Карлар мөлтүреп кайылат тымыкта.

Чечектерим баштарын көдүрет,
Тамчылар јалбрактарда мөлтүрейт.
Ончозы сүүш, ижемји, сакылта.

IV

Ончозы сүүш, ижемји, сакылта.
Ласкы күнге карлар кайылат,
Ле карыкчал кары кайылбайт...
Jүрегинди, көөркийим, сен тында.

Jүрегим менин кызыл — от чечек,
Ончозын мен көргөм, көөрөгөм,
Карузыш билгем ле өчөткөм,
Jүрүмнен эмди меге не керек?

Кеен, коо сенин сыныңды,
Толголгон сенин кара чачынды
Мен оны канайып ундыйтам?

Лас ла кыш сүүш ойногон,
Олордын жажыдын кем ондогон?
Айса түйшкөн кызыл тагдактаг?

Айса түшкен кызыл тагдактаг?
Сеге мен канайып јолыккам?
Јебрен түштер өткүре сакыгам?
Айса чыккан көбүктү талайдаг?

Эки талайдын сен толкузы,
Адан јажыл Өгүсте чыдаган,
Энен орус-осетиннен таркаган.
Эки элдин көөркий балазы.

Је сен алтай ла баладый,
Абайда, Маймада чыкандый.
Кару сеге менин ас калыгым.

Кату сеге јерлик калыгым,
Јүректе, јүрүмде нени санандым.
Кайдан келдин бу алтайга?

Кайдаг келдин бу алтайга?
 Күн чогына жарыган, сен чечек,
 Кайраным, карузышты чеберлеек.
 Быйан айдалык ырысту салымга!

Мен кем? Жебрен көчкүн калдыгы.
 Ээр жастанган алып эр эдим.
 Jүрүм берди сүүштинг эрке жарыгы.

А бүгүн мен сонеттер чүмдейдим,
 Ак-жарыкка жаңы күүн ийедим.
 Сүүште, жайнуда мен жүредим.

Күүним күйүп, сүүбегем бе мен,
 Күн алдында жараш эмезинг бе сен?
 Айланайын, кайраным, сенинг алдынга.

VII

Айланайын, кайраным, сенин алдыга!
Кам камдаган ийик айланып,
Ойгор ондогон жүрүмди айладып.
Кудай берди сөс жайалта.

Бис көп жастар көргөнис:
Ак кар, жажыл бүрлер, тенери —
Кандый ырыс мыны көрүп жүрери.
Кажы ла жасты бис сүүгенис.

Көстөринде сенин жастың сезими,
Кеен күүнүн айдылбас тереги.
Сананзам, сен ол ло жаш бойың.

Нени шымырайт биске ак кайың
Жалбрагында тамчылар мөлтүрөп?
Эзирдим мен кайкал жараштан.

VIII

Эзирдим мен кайкал жараштаң.
Карлар чылап жылдар кайылат,
Кеткин куштардый айлар айланат.
Сөстөр айдылат кереестү аржаннаң.

Сен бу ла журтыңды кичееген,
Уйкузы јок тундер де билиң,
Коронды ла эмди колый ичип,
Иштеген, сүүген, иженген.

Кийим јунушка куужайган колыңды,
Балдарыңды, мени кичееген бойыңды
Абакай-мадоннадан бийик көрөдим.

Јүрегимде ол јасты мен сезедим,
Эрјиие чилеп оны алып јүредим.
Ондо сениң онбос јараш кеберинг.

XI

Ондо сенин онбос жараш кеберин.
Тоорчык жанарлайт жажыл аркада,
Жүрегис жайнайт ажунунг бажында.
Je жылдарды кайдаар эдеринг?

Толоно чечегинде ак төгүлет,
Карыкчалды канай төгөрим?
Канайдар оны, алып ла жүрерим.
Сенин сүүжинг шырамды өчүрөт.

Жас түңей ле жүрүмде эркидейт,
Жерим ойто ло жаркынду чечектейт.
Сен ого ырысту көрөдинг.

Бисти анда кемдер бедрейт?
Көк тымыктан не үндер келгилейт?
Ончозын жүрегинге сен сезединг.

Х

Ончозын жүрегинле сен сезедин.
Меге жебрен Эллада тўжелет,
Токиодо алтай кыстар көрүнөт.
Телекейди, поэт, не эбирдин?

Канча жерлерди өт келгем,
Жолдорго эригип караган,
Жоксынып энчикпей сен сакыган.
Мен сеге сүүжимди экелгем.

Сен, көөркийим, нени сананган?
Күнүркеп сен айса кыйналган?
Мен айлыма энчикпей жанатам.

Коптогоны коптогой, кайдалык,
Коронды бойы јудунгай.
Је коронду октон мен јыгылгам.

XI

Je коронду октон мен жыгылгам.
Каргабайлы, карыкпайлы, канайдар?
Арутай соксын сынымды салкындар.
Кудайдан быйан мен сурагам.

Улустан оны је не сураар?
Андый эмес пе, улу јайаачым?
Чечектерим, агаштарым — јанчым,
Јолым јарыткар, ыраак јылдыстар.

Чөрчөктөн келген ол не јаражай?
Чөкөбөй мактайт оны алтай кай.
Ол сен болорын ба, кайраным?

Айса мен өткөм јебрен чактарды,
Эбиргем ак-јарыкты, Алтайды.
Тыным алдын меге јолыгып!

XII

Тыным алдын меге јолыгып.
Келеринди мен билгем белгелү.
Јүрүм јайаларда аңылу салымду,
Ончозын сезедим јүрегимле айладып.

Карлу куйун да болгон јолыста...
Јастар ээчий јастар келген јанарлу,
Бу јүрүмис түнгейле учурлу.
Көк тоштор кайылатан тымыкта.

Сен көрөтөн ойто ло ырысту,
Кайраным, мен эмейим база бурулу.
Капшай адат, ой, јаскы тан!

Туулар турат ак туманду,
Суулар мендейт кеен кожонду.
Шырмакды јазадын, көөркийим быһанду.

XIII

Шыркамды жазадын, эжим быйанду.
Кокырлу, ойынду ол тала,
Коо сынду жараш ол бала?
Мен ончозынан эн ле ырысту.

Жок, сен ол ло бойын бу мында,
Көстөринде сүүштин терени
Карануй, је жылу, эрке тенери.
Ончозын не айдар улуска?

Карузыган сенин чырайын,
Качан да өчпөс ол тандагын
Күүнимди арутап жарыдаг.

Жүрүмге незин тегин комыдаар?
Жүректин арузын, чындыгын корыгар,
Жаркынду жайаачы биске болушкай.

XIV

Жаркынду жайаачы биске болушкай.
Айды, күнди, жылдыстарды жайаган
Жылдыс ширеелү улу кайракан.
Учы јок, учы јок ло айлангай.

Јабыста јажыл бүрлү агаштар,
Кайран јас эжикке јет келди,
Кайкалду элести экелди,
Айдылбаган ару, ару санаалар.

Сол јаныста туулар таскыл
Күнге күйген өлөндөрдий кызыл,
Күс туру ба деп бододым.

Је көрзөм јабыста јажыл јай,
Ырысту жүрүм мында јайылгай.
Јүрүмис бистинг бир јанар.

XV

Јас келет. Јажарат кыр-арка...
Кангыл мөштөр не деп шуулажат?
Көзиме ырыстын туманы тартылат.
Ончозы сүүш, ижемји, сакылта.

Айса түшкен кызыл тандактан?
Кайдан келдин бу алтайга?
Айланайым, кайраным, сенин алдыга.
Эзирдим мен кайкамчыл јараштан.

Ондо сенин онбос јараш кеберинг.
Ончозын јүрегингле сен сезедин.
Је коронду октон мен јыгылгам.

Тыным алдын меге јолыгып!
Шыркамды јазадын, эжим быйанду.
Јаркынду јайаачы биске болушкай.

1986-1997j.j.

*Јада калган кайран эжиме,
Надежда Адаровага,
учурлап бичиген карыкчалду
бир түрмек сонеттер*

Ол јерге үргүлјиге ыраган эжинди
 Ойто кайра кычырба, јайнаба, сураба!
 Сүнезин истеп, түни-түжи ыйлаба...
 Сакы сен, поэт, бойынг салым-күнингди.

Данте чилеп алтыгы ороонго до түшсен,
 Аруталар кыйындар аралай да алза,
 Сени өртөп, кезип, кыйнап та турза,
 Ак-јарыкка учуп чыгар ару сүнег.

Ойто тиргизип албазынг сен оны.
 Онын үстинде чечектер јайканат,
 Кыш келерде, куйундар айланат!
 Онон кайра јол јок. Ундыба мыны.

Чын. Кайра качан да јанбайтан эмтир,
 Удура көрбөйт. Көстөрин менен јажырат.
 Јангыс ла түш јеримде јайнайт, кучактайт.

Је мен тирүде, сен тирү не? Кайраным!
 Онын учун бир түрмек сонет јайайдым.

II

Онын учун бир түрмек сонет жайадым.
Бу не жүрүм, не шыра, о кудай?!
Шуулап өтти үчинчи кайран жай.
Узун түндерде мен сени не сакыдым?

Сенин жүрүминди, салымынгды сананадым,
Кинин кайда кезилди, кажы талада?
Кандый кудайдын алкыжы алдында?
Мен сананып, бозомтык кыптарла базадым.

Меге жүзүн сүлтелер санаамда көрүлет,
Көк тенисле жүзүп бараткан ак керен.
Мен не жүргем, жүрүмнөн нени некеп?
Меге жебрен өргөөлөр та не түжелет?

Өткөн үйелер үни канымда жымырайт,
Ак-Алака! Алтайда алтын кабай!
Ондо каан кызы кудайлык жараш уйуктайт.

Мен түнгүрим алып, түниле камдайдым.
Күндү жерге сенин сүр-сүненди некейдим.

III

Күндү жерге сенин сүр-сүненди некейдим.
Жок! Түн туй тур салды. Кара көжөгө,
Күчим жетпейт оны ачып көрөргө.
Жайаачы анайда жайаган деп мен билдим.

Жылдыстардан өскө улус уч келген.
Олордын мөнүн кереби бу ла туру!
Көзнөгимнин ары жанында тым туру.
Мега айса сенен жетири экелген?

Кемнин тили ол ? Нени айтты? О кудай,
Салкыннын күүзи ошкош сан башка,
Эки телекей үргүлжиге эки башка,
Кереп жоголот... Тышкары ойто ло жай.

Айса менин турам база кереп чилеп,
Ол кайдаар да мени учурын апар жат?
Бис база жылдыс — жеристи күн жарыдат.

Сен, кайраным, та кайда, кандый ыраакта...
Кайда жүргенин, көөркийим, мен билбейдим.

Кайда жүргенин, көөркийим, мен билбейдим.
 Сананзам, сен бу ла журтын болгон кыптарда,
 Сүүгеним, чек ле сен менин жанымда.
 Көс жажын, жааш тамчызын көрдим...

Мен кем? Кудайым менин кайда?
 Эңчейип мүргийин дезем эбире не де жок.
 Бирүзи билдирбес, улуркак ла жарты жок.
 Же Алтай-кудайым эбире курчады мында!

Төрөл Алтайымнын чанкыр таштарында
 Слер, ойгор куулгазындар, отураар сөс айдып,
 Түлей жүректү кулдар унчукпайт аамайтып.
 Жылдыстар чогы шингип калган тымыкта.

Ак-Алакада кандый сылу кыс өлгөн?
 Мен де бу жүрүмде жүс катап өлгөм.
 Ойто тирилгем. Сени эжим деп көргөм.
 Айса жебренде сен менин ижемчим болгон?
 Айса бүгүн сеге жагыдан туштайдым?

Же сен кайдаар ырадын, кандый улу талага?
 Аргымак аттар тибирти чөлдөрдө торгылат.
 Жүрегим сыстап, өлүмге жүткип жат.
 Көстөримнен жаш агат. Калыгым, элим кайда?

Талай толкузындый үндер күүлөп жат,
 Кызыл көстү Кан-Кереде куш талбынды,
 Канаттарыла күннин көзүн бөктөй тутты,
 Кемнин жайнузы, ыйы кенейте угулат?!

Өскүстин үни, өскүс кураганнын.
 Оны бөрү де жип салар бу жүрүмдө,
 Агын суу да агыза берер жер түбине.
 О, жонум, кандый күч сенин салымын.

Кенете телефон чаптыкту шыгырайт,
 Кем де үүремнин адын адап, сурулайт.
 Та кажы таладан? Чек жарт угулбайт.

Ол мында жок, ол жүрүмнен ыраган,
 Кандый андый талага? Кайдаар ол ырады?

VI

Кандый талага? Кайдаар ол ырады?
Мен бойымнаг бойым мыны сурайдым!
Салым јолына санаа јок карайдым.
Ак-Алакадан кемнинг мөңкүзи табылды?

Меге јарт эмес. Түүкинин түмен јолдоры,
Каан јеринде аттарыс неге јал јастанган?
Алыптарыс ондо не јен јастан јыгылган?
Көзиме төгүлет јылдыстар чокторы.

Аттар тибиртинен чөлдөр күнүрейт.
Јүрегим Ак-Алакага, алтын кабайга,
Ондо өчүп јаткан чокту јылдыска
Једерге, мундар јылдар ажыра мендейт...

Каан јуртты кайнап јатты анда.
Алтын ширезинде улу каган ыйлайт,
„Кайран кызым, јүрүмнен ыраба“ — деп јайнайт.

Ол јеримде ого јолыгарым та јок.
Јүрегимди не кеспеди, о кудај, канду ок.

Je сен кайдаар ырадын, кандый улу талага?
 Аргымак аттар тибирти чөлдөрдө торгылат.
 Jүрегим сыстап, өлүмге jүткип жат.
 Көстөримнен жаш агат. Калыгым, элим кайда?

Талай толкузындый үндер күүлеп жат,
 Кызыл көстү Кан-Кереде куш талбынды,
 Канаттарыла күннин көзин бөктөй тутты,
 Кемнин жайнузы, ыйы кенейте угулат?!

Өскүстин үни, өскүс кураганнын.
 Оны бөрү де жип салар бу jүрүмде,
 Агын суу да агыза берер жер түбине.
 О, жоным, кандый күч сенин салымын.

Кенете телефон чаптыкту шынырайт,
 Кем де үүремнин адын адап, сурулайт.
 Та кажы таладаг? Чек жарт угулбайт.

Ол мында жок, ол jүрүмиен ыраган,
 Кандый андый талага? Кайдаар ол ырады?

VI

Кандый талага? Кайдаар ол ырады?
Мен бойымнаг бойым мыны сурайдым!
Салым јолына санаа јок карайдым.
Ак-Алакадан кемнинг мөнгүзи табылды?

Меге јарт эмес. Түүкининг түмен јолдоры,
Каан јеринде аттарыс неге јал јастанган?
Алыптарыс ондо не јен јастан јыгылган?
Көзиме төгүлет јылдыстар чокторы.

Аттар тибиртинен чөлдөр күнүрейт.
Јүрегим Ак-Алакага, алтын кабайга,
Ондо өчүп јаткан чокту јылдыска
Једерге, мундар јылдар ажыра мендейт...

Каан јуртты кайнап јатты анда.
Алтын ширезинде улу каган ыйлайт,
„Кайран кызым, јүрүмнен ыраба“ — деп јайнайт.

Ол јеримде ого јолыгарым та јок.
Јүрегимди не кеспеди, о кудаи, канду ок.

VII

Јүрегимди не кеспеди, о кудай, канду ок!
Өлүм де онын јаражын базып болбоды.
Түн арјаннын түбинен ол айтты:
Өлүм јок. Өскөрө кубулар ой келер ок.

Мун јылдар өтсө, мен сеге јолыгарым,
Өскө тилдү, үндү, чырайлу айса болорын.
Өргөөдө эмес, чадырда мениле јуртаарын,
Јайаачы биске ырыс берген, баатырым.

Ол жүрүмде ойто эбирип, сеге јолыксам,
Сен мени күнтагдакта јылу тенгиске апар,
Ол тушта сүрүм, бу јаражым ойто алынар.
Ондый болды эмди сананзам!

Ак чечектер эбире араай јайканган,
Торко байкан јылдысталып чайпалган,
Ак мөңкүлер арайын тындаган. О кудай!

Түмен калык мында ачу ыйлаган,
Сенин көстөринде өчөт сүүген јылдыс чок.

VIII

Сенин көстөрүңдө өчөт сүүгөн жылдыс чок.
Көзнөктөн күн чалыды калганчы катап,
Сен жайналганду көрдин калганчы катап,
Кудайлардан да, улустан да болуш жок.

Кыйгырып, көөркийимди кучактай аладым.
Чактар чактарла мында колыныжат,
Же ый, ачу-корон кубулбай артып жат.
Ый өткүрө најыларыма телефон толгойдым.

Алтайымда көп алтын бүрлү агаштар,
Же межик эдер агаш мында табылбайт,
Кереес эдер жараш таштар табылбайт.
Табылза да — акча жок, канайдар?

Көөркийимди кара жерге көмүп салдым.
Жамандыра кереес тургузып, ыйлап отурум.
Жер-энен кабайын болгой, кайраным.

Локту поэтни жобол базып, өтүр те салар.
Сен өлдин, же сүүжис артты, өлбөй жарыды.

IX

Сен өлдинг, је сүүжис артты, өлбөй жарыды.
Мен та кажы өйдө, та кажы алтайда?..
Менин сүүгеним өлди та кажы чакта?
Аттар јалы булуттар чылап јайылды...

Турналар ачу кыйгырып, та кайдаар да ууланат,
Јүрегим сеге та нени де айткан болбой?
Јүрүм үзүлбес, жүрерис үргүлјиге онбой.
Мун да јыл өтсө, сүүштү, сүүнчилү јолыгат.

Мен та түжен тургам, та айса јүүлгем,
Алтайдын ак-чанкыр тууларында жүредим.
Ак-Алакада кысты — Надям деп көрөдим.
Айлаткыштын түбинен эбирип, ойго келгем.

Мен ол өйлөрди көспөкчилеп көр отурым,
Мен мун јылдарды өдүп, жүрүп калдым.
Аттар ачу киштежет, түнүрлер түнүрейт.

Оног не де јок. Тенкейген корум артты.
Тоозын чылап, салымнын салкыны мени учурды.

Х

Тоозын чылап, салымнын салкыны учурды.
Сен ол ло кеең, жараш бойың жадырың.
Тогус өрүлү сырмалың сыныңла тең: кайттын?
Санаам карануй. Күн, о кудай, карыкты.

Койу кирбиктерин көстөрүңди жажырды.
Олорды мен эркелеп, канча-канча окшогом,
А бүгүн кичинек кыбымда ыйлап онтогом.
Колдорунг соок, тоштый болуп калды.

Өй барып жат, мун жыл бир элес не ол!
Мен кыйналып, Кызыл-Кумдар да өткөм,
Жылу теңистин жарадында да өскөм.
Түүкинин тобрагын кас, ончозы ондо ол.

Көк тениске көөркийим једип болбоды,
Өлди. Тенис-энезинен алкыш албады.
Бу та тенери күркүрейт, та түнүрлер түнкүлдейт?

О кудай, канайдар, јебрен магыс ундылды.
Јүрегим јайнап, сени јажына бедирей

XI

Јүрегим жайнап, сени жажына бедирейт.
Бир ууш сай кумактый артып калдыбыс.
Улу калык болгон ундылды адыбыс.
Өрө өңдөй деп, кудайыс бистен некейт.

Килезен — кинчек экелер деп кем айткан?
Шилемирзип, келер шилтизи кызандап,
Өчөп, өштөп, өөчизи кырландап...
Айса олор кара каргыштан чыккан?

Түнзүк-түнзүк бүдүштү күлүктер —
Базынганду истеп, једер јанынга,
Кара тамы казар јолынга,
Онон бойлоры түжер — јаргы некежер.

Бийик јеримнин чечектери толкулу јайканган.
Бирүзи онын соок колында јайылган,
Өлүм тыныжы эмди тура ого јетпеген.

Түндер-түштер селижип, түнийеле, јүр калды,
Көзнөгиме көк јылдыс ыраактан јарып, селендейт.

XII

Көзнөгиме көк жылдыс ыраактан жарып, селендейт.
Жүрегим менин карыгып, неге санаам түйметти?
Ак-Алакада жаражай кандый темдек экелди?
Ачылбас үргүлji жажыттын ачыларын белгелейт.

Бирүзин салым, канайдар, кара жерге көм салды.
Үргүлjинин жеринен үндер келди тымыкта,
Ойгонбозын ойгозып, өткүрө сен тында.
Экинчизин корымнан улус бүгүн чыгарды.

Ненин учун жүрегим кенете чым этти?
Үргүлji жүрүм бар деп, ол билди эмеш пе?
Көрүнбести жарыда көрүп ийди эмеш пе?
Айланбасты айладып, ол неге үнденди?

Ак карлар бүгүн ол ыраак бийик сындарда.
Каан кызы жаражай көн чактарда уйкуда.
Бүгүн менде уйку жок. Күйет одым тымыкта...

Ачулу менин үлгерим ак чаазында жайылды.
Ай үлгерим кычырып, меге килеп ыйлады.

XIII

Ай үлгерим кычырып, меге килеп ыйлады.
Үчинчи жыл шуургандар јаткан јерин туй шуурат,
Ачурканган санаалар јүрүмимди кыскартат,
Эжигимнин арјанда элбис шуурган табыжы.

Үргүлји јүрүм јүс катап өскөрөр лө јанарар.
Карыкчалду санаалар, канайдарын, түнгей күч.
Јебрен, келер өйлөргө санаанла, поэт, уч...
Ончозы өскөрөр, јайалар ла јанарар.

Мун јылдар неме бе? Ол јүк ле бир элес,
Јылдыс телекей алдында јылыярыс ондойлы.
Мун јылдарла чотобой, миллиондорло чотойлы,
Айлаткыштын түбинде айлыс барын кем билбес?

Ак-Алака үстиле ак куйундар айланат,
Корумдардын тажыла кожонду салкын табарат.
Үчинчи жыл сөөгинди шуургандар туй шуурат.

Орой энирде оромло мен јаныскан барадым.
Ак карлар айланып, араай мени базиырат.

XIV

Ак карлар айланып, араай мени базырат.
Карыкпа сен, поэт, деп карычактар айдышты.
Јаагыма келип јапшынып, јажыркажып кайылды.
„Јүрүм кыска, ой көөркий!“ јүзүмнен олор јылыят.

Чактар өткүрө көрүнбес тармы чийү тартылат,
Өчүп калган јүрүмди өлбөс санаа јарытсын.
Кару јүрген најылар кайран јүрүмнен барбазын.
Керестеген сөстөрис келер јүрүмге апарат.

Мен сениле, көөркийим, бек ырысту јуртагам,
Кудай сени ийген деп, мен мактанып јүрөтөм,
Туштажарым өскө јүрүмде. Мен мыны билетем.
Тармалу бир керептин кыбында деп санангам.

Сүүгенимнин кийнинен конок келзе барарым.
Сок јангыс коручылым бу көөркийим болгон эт,
Сок јангыс сүүгеним сен, кайраным, болгон эт.

Данте чилеп сонетти сеге мен јазайдым,
Сүүгенимнин кийнинен конок келзе барарым.

XV

Сүүгенимнин кийнинен конок келзе барарым.
Толубайдын јалангында койлоп жүрген уулчак
Билерин бе? Бүгүн келип јат калганчы чак.
Өдүп чыгар јолымды кудай берзе табарым.

Өштү ле сүүштү жүрүм келди, канайдар?
Тырмакча меелү немелер јан блаажып тартыжат,
Албатынын адынан омор ойто башкарат.
Јаргынын күни келер бе? Оны меге кем айдар?

Сүмеленип сүрүжет, сүнелерин садыжат,
Уурданып, јан алып, улу керек эттис дейт.
Буржуйдын бу јаны — буурзаган јан дежет,
Кайырчакка алтын тыгала, кайра јадын каткырат.

Эбире ончозы табыскак. Сананзан учуры табылар.
Тенек те кижии ондоп јат, неезин оны јажырап?
Телекейди башкарган алтын кудайлу неме бар.

Јүрүм деген элести канайып мен тудайын?
Јүрегимде јайнуны бүгүн кемге айдарым

XVI

Јүрегимде жайнуны бүгүн кемге айдарым?
Ак чаазынга сонетти айладып бичип салайын!
Келер өйгө карузып, бу энирде карайын.
Көмө басты карыкчал. Туура таштап барарым.

Ондобогон ойгорчы онызы меге керек бет?
Учурлаган сөстөрүм улуска жетпей ундылгай.
Өлүмге кем ле бастырап, өчөп ол каткыргай.
Агару да кижини айткылайган алмыс эт...

Алтыгы ороон түбине — амадазам түжерим.
Беатричени бедиреп, Данте чилеп не жүрбес,
Аругайтан ченелте — аругалып не келбес?
Карагуй тамы түбинен учып мен келерим.

Кайранымнын сүнези кайда да мында жүри не?
Көк чечектү Алтайла көкип, сүүнип басты не?
Көбүктелген тенисте ойноп, жүзүп жүри не?

Тугайанын бажында ошкы тандак тартылды,
Сенин кызыл арчуулын айса, эжим, жайылды?

XVII

Сенин кызыл арчуулын айса, эжим, жайылды,
Карузып көргөн көстөрүн жылдыс болуп жарыдат.
Jүрегим ыйлайт, канайдар. Көстөрүмнен жаш агат.
Jүргөн болзон, көөркийим, канай өдөр кыйынды?

Үргүлжинин јерине изү жайда үйдешкем.
Үч жыл өткөнин үргүлјидий бододым.
Түнде сени түженип, сүүнип те турадым.
Түнеген бу јуртымда эрикчелди мен билбегем.

Өлгөндөрдүн јеринде јүрүм бар ба, билбезим.
Ак карлар айланат. Эжигимди туй шуурат.
Ак-Алакада јаражай сен болгодый саналат?

Слер экүнин кебереер бир болгодый билдирет,
Мун жылдарды өткүре меге удур келедет.
Киш кабагы түн. Көстөри дезе көк жылдыс.

Бийе бажында каткырып, чачын өрөт кайраным.
Көк чечектү сындарда көөркийимди сакырым.

XVIII

Онын учун бир түрмек сонет мен жайадым.
Күнди жерге сенин сүр-сүенди некейдим.
Кайда жүргейин, көөркийим, мен чек билбейдим.
Айса сеге бүгүн жагыдан мен туштайдым?

Кандый андый талага? Кайдаар ол ырады?
Жүрегимди не кеспеди, о кудай, канду ок.
Сенин көстөринде өчөт сүүген жылдыс чок.
Сен өлдин! Же сүүжин өлбөй, бүгүн жарыды.

Тоозын чылап, салымнын салкыны учурды.
Жүрегим жайнап, сени жажына ол бедирейт.
Ай үлгерим кычырып, мени килеп ыйлады.

Ак карлар айланып, араай мени базырат.
Сүүгенимнин кийнинен конок келзе барарым.
Жүрегимде жайнуны бүгүн кемге айдарым?

Сенин кызыл арчуулын айса, эжим, жайылды.
Көк чечектү сындарда көөркийимди сакырым.

1993-1997 ж.ж.

КААН КЫЗЫ
ЖАРЖАҢҮ

Билимчилерле сөс блаашпазым мен.
 Бүгүн жебрен түштериме бүдерим,
 Чактар түбин жүрегимле тимирерим,
 Поэтке сөс кудайдан берилген.

Кижиде меези кайкамчыл жажыт.
 Ол жылдыстарла, айла, күнле колбулу,
 Олордог тын-судазын тартынар учурлу,
 Онын чарым жолдоры үргүлди жажыт!

Ак-Алакада алаканча мөңкү салым —
 Чийүлери олоор көк жылдыстар чийүзи,
 Чанкыр таштарга жаңылган онын сөзи.

Бир тушта сүүген чечек жазым,
 Алтайда жүрү онын ару сүнези,
 Нени жартады ырымчы белгези?

II

Нени јартады ырымчы белгези?
Оны јайады, байла, Ўч-Курбустан?
Айса ол каан јуртында чыккан?
Јебрен јеримнин чөрчөк нерези?

Ўргүлји тымыкта јаражай мөңкүзи,
Көк тошто ол јажына тымыган,
Көк чечектерлү Алтайында јаткан,
Кеен бойы артты онын кебери!

Эки мун јыл өдүп те калза,
Эмди де бисти ол кайкадат,
Эленчик телекей чырайы јуралат...

Ады онын ундылып та ыраза,
Ару сүнези Алтайында артат,
Айса айткан сөзисти ол угат?

III

Айса айткан сөзисти ол угат?
Угы онын кем? Кемнин балазы?
Кемге түнгей онын чырайы?
Кылымчы-билимчи бүгүн тартыжат.

Алтай кыска ол түнгей эмес,
Скифянка. Көр. Тумчугы конжок,
Көстөри ачык. Жаан ла онкок.
Алтайларга онын мөнгүзин бербес.

Билееркейт ийделүү орус кылымчы.
Сөөк блаажат. Бу ненин ыразы?
А Укокто кыш. Куйундар куйулат...

Өчпөй күйет салымнын жылдызы,
Jүрегимде кандый өйлөрдин сызы?
Терен ороны карлар толтырат.

IV

Терен ороны карлар толтырат.
Салкын күүзінде кемнин жайнузы?
Чактар арјанда кемнин чырайы?
Кандый куулгазын жанымда айланат!

Јуучыл кыпчактын јалтанбас кызы,
Јунмалар турлузы чагкыр учарлар,
Күркүреп аккан ажу суулар,
Күн јаркынду ол кемнин каткызы?

Јаан көстү, конжок тумчукту
Алтайларды мен көрүп јүредим,
Укокто кыстын угын сезедим.

Јебрен уктар? Скиф? Хунну? —
Түүкилик түбин ширтеп јүредим.
Јүзүн-башка чырайлар көрөдим.

Јүзүн-башка чырайлар көрөдим.
 Ұч-Сүмердин жаркыны алдында,
 Чечектер толкулу бийик сындарда,
 Жаркын жаражына жапсып келедим.

Аргымак адыннын жалы жайылып,
 Чуйдын чөлиле сен мантаткан,
 Кадын кайырында унчукпай турган,
 Алтайыс жаражына сүүнип, жажыксып.

Айса ол чын ла өскө таладан?
 Айгустоптон, Амон-Ра жеринен?
 Хань орооннон, ойгор Шумерден?

Айса ол Шакийлер уйазынан?
 Агару Будда-Бурхан журтынан?
 Ұч-Сүмерге мүргүүлдү келген?

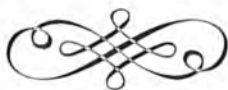
Амон-Ра — Египеттин жебрен кудайы.
 Хань — жебрен Кыдат ороон.
 Айгустоп — Египеттин жебрен ады,,

Үч-Сүмерге мүргүүлдү келди?
Кудайла тудуш куулгазын бала,
Канчаны билер айса кам бала?
Онон биске ару алкыш жетти.

Эмдик санаамды сулуктай тудайың!
Эбирип барайын эрте чактарга,
Алтай-кыпчактын жебрен журтына,
Каныстың бирлик согултын танийың.

Солонгый чечектер. Бойы сологы,
Көөркий жүгүрген меестин жалбангы,
Беелер сааган улустың кожоңы...

Куба чөлдөрдиг эрчим салкыны,
Куйундый учурткан аттар тибиртти,
Сүүген көөркий изүү сөстөри...

VII

Сүүген көөркий изү сөстөри...
Канду жуудан айланып жанбаган!
Бойлу жангыскан карыгып арткан...
Кунукчыл көргөн чолмон көстөри.

Кочкор айдын корон соогында
Ак өргөөни ак кар базырган.
Нени санап, көөркий бажырган?
Кандый кудай ол алдына?!

Эриндери кыймыктап, нени шыпшаган?
Элбендүүш отгор нени жарыткан?
Көрүнди айса келер өйлөри?

Канду жуулар көзине ачылган,
Карыкчыл сүүш жүрегин жарыткан?
Качан да ундылбас кезер кебери!

Ұч-Сүмерге мүргүүлдү келди?
Кудайла тудуш куулгазын бала,
Канчаны билер айса кам бала?
Онон биске ару алкыш жетти.

Эмдик санаамды сулуктай тудайын!
Эбирип барайын эрте чактарга,
Алтай-кыпчактын жебрен журтына,
Каныстын бирлик согултын танийын.

Солоныдый чечектер. Бойы солоны,
Көөркий жүгүрген меестин жалбаны,
Беелер сааган улустын кожоны...

Куба чөлдөрдин эрчим салкыны,
Куйундый учурткан аттар тибиртти,
Сүүген көөркий изү сөстөри...

Сүүген көөркий изү сөстөри...
Канду жуудан айланып жанбаган!
Бойлу жаныскан карыгып арткан...
Кунукчыл көргөн чолмон көстөри.

Кочкор айдын корон соогында
Ак өргөөни ак кар базырған.
Нени санап, көөркий бажырған?
Кандый кудай ол алдына?!

Эриндери кыймыктап, нени шыпшаган?
Элбендүүш оттор нени жарыткан?
Көрүнди айса келер өйлөри?

Канду жуулар көзине ачылган,
Карыкчыл сүүш жүрегин жарыткан?
Качан да ундылбас кезер кебери!

VIII

Качан да ундылбас кезер кебери!
Мун жылдарды өткүре көрөргө,
Мууканып отурум. өтпөсти өдөргө!
Аланзу санааны ташта кедери.

Айлымда тымык. Ак карлу кыш,
Алтын күс шуулап ырады,
Сүүгеним журугы стенеден карады:
Не отурбайдын, поэдим, тыш?

Канча чакта өлгөн жаражай,
Канынды бүгүн не түйметти?
Айса менин кеберим эзетти?

Ары жанымда Укоктын туулары,
Журукчы мени мында журады,
Кандый жажытты табарга кичеенди?

IX

Кандый жажытты табарга кичеенди?
Темдегин айса билбей турун ба?
Кижилик жолында — мун чарымда,
Кемдер уйазы бу ойгө жетти?

Сонеттер бичип, ыйлаба, эжим,
Энирлер сайын тымык кыбында,
Эгчейип калган туулар жанында.
Өлгөндөр жерине мендебе дейдим.

Кайраным, каруузып, нени айдарым?
Карыгып жүрүп, сонеттер жайаарым.
Укокто кыстыг жагарын угадым.

Өткөн өйлөрдиг чырайын журайдым,
Тармалу күскүни таппай турадым,
Сен кем, көөркий? Онон сурайдым.

Х

Сен кем, көөркий? Онон сурайдым.
Түнийеге жайылып, түүкизи ундылып,
Чырай-кеберин, төзин жылыйтып,
Чучурап арттың, кайран калыгым!

Бис бойысты алтай деп айдадыс,
Же Алтай — ол жеристин ады.
Бисте канча калыктар каны?
Оны бойыс танып болбойдыс...

Хун да өйинде кудайдың алдында
Курч кылышту телелер журтаган,
Кыпчактын үни Кытайга угулган.

Тазылыс бистин терен ле элбек,
Өлбөс салымыс эмди де бек.
Жүрегим өйистен нени некейт?

XI

Јүрегим өйистен нени некейт?
Өчкөн отты ойто кўйдүрип,
Өлгөн сүнебисти ойто тиргизип,
Неге ыйлайт, кемге килейт?

Алыптар мөнкүзи көк корумдар,
Олордын ордына оролор артат,
Кереести мензинип, билеечи мактанат,
Слердин эмес, кедери туругар!

Билимчи бийик. Күүни жабыс.
Акказы көп, аргалу бий эди,
Базынып та жүрбей нак эмес бисти!

Јаш көөркий өлгөн. Јүректе сыс.
Кажы чакта? Онызы керек беди.
Кудай мыны канайып билбейт?

XII

Кудай мыны канайып билбейт?
Сенин канын — бистин каныста,
Сенин тынын — бистин тыныста,
Эленчик жанарыс эмдиге күүлейт.

Жандар ундылар, журуктар арчылар.
Тилдер де чек өскөрип калат,
Сенин кеберин түней ле танылат,
Кожонду агат түрген суулар!

Мөңкү-сөөгинди алып та барза,
Сүр-сүлтерин Алтайда артар.
Ак сүмердин алдында турар.

Ўкекте чечектер үстүгип жайылза,
Ўргүлји тенери үстинде ле турар,
Озогы, озогы сөстөр угулар.

XIII

Озогы, озогы сөстөр угулар.
Төбөттөн келер куулгас нама,
Төрбөлжин өйдин жажыды мында,
Кара каргышты ол до чачар
Сени түйметкен калжу тагмага.

Төс Алтайда сен чыдаган,
Мында өскөн, сүүген, сакыган,
Кайранын жыгылды кажы талада?

Куйундар чылап учурткан аттар,
Кумдар оморды базырып салды,
Болот үлдүлөр татка алдырды.

Нерези бийик, улу алыптар,
Магы ундылып, бистен ырады,
Кайчы оморды чөрчөктө мактады.

XIV

Кайчы оморды чөрчөктө мактады,
Үйеден үйеге омор ундылбайт,
Үргүлжиге бисти өчүре бастырбайт,
Сениң жаражын кожондо артты.

Алтайдын кызы! Адынды билбезим.
Мөнкүнди билимчи алып та барза,
Сени алтай эмес те деп таныза,
Сүненди ого бис бербезис.

Ару сүнен Алтайында артсын,
Аргачы оны садып болбос.
Јүрегис тирү — каның сообос!

Үкекте бүгүн куйундар айланат,
Эртен ондо чечектер јайканар,
Сеге јангарды јүрегим јайады.

XV

Нени јартады ырымчы белгези?
Айса айткан сөзисти ол угат.
Терен ороны карлар толтырат.
Јүзүн-башка чырайлар көрөдим.

Үч-Сүмерге мүргүүлдү келген —
Сүүген көөркий изү сөстөри.
Качан да ундылбас кезер кебери,
Кандый жажытты табарга кичеенди?

Сен кем, көөркий? Онон сурайдым.
Јүрегим өйнстег нени некейт?
Кудай мыны канайып билбейт?

Озогы, озогы сөстөр угулар,
Кайчы оларды чөрчөктө мактады.
Сеге жангарды јүрегим јайады.

Үлүрген ай 1994 жыл — Чаган ай 1995 жыл.

**КҮЛ-ТЕГИНИН
КӨЛӨТКӨЗИ**

Jүрегин, поэт, жарып та турза,
 Jүрүм теренин жарыдар беди?
 Илбизин нени айдар эди?
 Жажыттын судуры жайылып ачылза!

Тармалу jүлкүүр та кем колында...
 Чактар эжигин канай ачайын?
 Айланбасты айлада тартайын!
 Куулгазын чырай куул алдымда.

Алтайдан ала Босфорго жетире
 Аттар изин кем истейтен?
 Jүсjылдар кандый каруу беретен?

Jүрегин үнин лаптап тында,
 Кудайдын жайаган үлгүзин сура.
 Орчылан чырайы канду ынаарда.

II

Орчылан чырайы канду ынаарда.
Ом-сом сенин кеберин јуралат.
Шимирт эткен сөстөрүн угулат.
Тоозын јылдар ары јанда.

Ташта бичиктер. Ыйыктар ын-шыг...
Ундылган күүлер. Арчылган јурук.
Јүрүмде кандый сакылта? Кунук?
Үргүлји! Токтобойт сенин магын.

Кызыл тандакту бозом энирде
Сүмерлер бажында кандый јаркын?
Јайнулу үндү кандый салкын?

Тенкек корымдар ол үстинде
Темир јыдалу кандый алыптар?
Үргүлейт неге үргүлји јылдыстар?

III

Үргүлейт неге үргүлҗи жылдыстар?
Олорло тудуш бистин салымыс.
Жайалган эди жүрүмде калыгыс.
Ойгор онын учурын айдар...

Жебрен айлым. Женестү журтым.
Алып баатырым жет келди! Кудай.
Түнүктен карайт тегерик ай.
Канду, татту алтын куйагым.

„Кандый санаа жүрегин түйметти?
Кандый каандык тергеен силкиди?
Сүүш, каралаш жүрегин сүрдетти?“

„Каан уулы! Күл-Тегин абам!
Слер керегинде уккам, санангам,
Түүкилик үни амыр жок бойымда!“

IV

Түүкилик үни амыр жок бойымда
Түркийе салымы меге кайкамчыл.
Кунтрак артыбыс — онызы ачымчыл.
Өткөн ойистин жаркыны кайда?

Ады жок жүрүбис. Уктар алдынан
Уйазы жок куштардый чачылган.
Салымыс тапчыркап, канайып кубулган.
Кандый кинчектен, кандый каргыштан?

Көрнө оттый көстөри суркурап,
Көрөт унчукпай Күл-Тегин баатырым!
Магы үргүлжи мөнкүлик алыбым...

Та аякта ак сүттү чай ичедис,
Та айдын мөнгүн жарыгын ичедис,
Та кайда кыйгырат үнгүр турналар?

Та кайда кыйгырат үнгүр турналар?
 Жажыл чөл тууларга курчаткан.
 Ондо алып ла поэт тушташкан.
 Ак кастардый ак кийис айылдар...

Бойлоры эмес ару сүнелери айса?
 Сүнелери эмес чын бойлоры?
 Жүректер экпиндү өктөм согулты
 Жүсүлдар ажыра сунган колыста.

Сүт-чанкыр туру Сайлугем ыйыгы,
 Өйлөрдиг түбинде ол кемнин ыйы?
 Айса бүгүңги калакту кыйгы?

Алыптын көзінде кандый санаалар?
 Ак жарыкты өдүп, жүрүп ле калды!
 Мен та кайда? Та кажы чакта?

Мен та кайда? Та кажы чакта?
 Öтүкен жыжынан Темир капыкка,
 Кайра болбос каду согушка,
 Аргымак адым куйундый манта...

Чөлдөр үстинде туман, тобрак
 Черү жалтанбас ойгор башчылу.
 Жажыл садында куулгазын түштерлү
 Амыр үргүлейт ыраакта Согдак.

„Нени айдарым? — Күл-Тегин унчукты —
 Ончозын кумдар базырып салды —
 Жалбыш жабызап, костор кызарат —

Элбек телекейди канча эбирип,
 Эне-Алтайыма ойто ло келедим,
 Жаткан журтымды таппай турадым.

VII

Латкан јуртымды тапнай турадым.
Öскө чырайлу улустар. Кайдан?
Кемдер угынан? Кемдер канынан?
Олор келди деп мен сурайдым.

Кайда бистинг эрлү, улу калык?
О-о, јайла-а, ончозы ыраган...
Јердинг де јүзи ачым кубулган.
Кайда ол учы јок каандык?

Үргүлји, үргүлји үргүлет салды,
Төрт талага чачылды элим.
Төлбөлјин јер јангыс Алтай.

Калын јонысты каралаш басты,
Öөн-бөкөн ончобысты өртөп салды.
Бийиркеп тура, тынзынып тура.

VIII

Бийиркеп тура, тызынып тура,
Каан уйазы ширее блаажып,
Бийлер уйазы жаң блаажып,
Бастырып салды коркышту чакка.

Шилемир-шилти журтыска кирген,
Табгачтын торкозы — ачу аркызы,
Өчтөр жайган сүмелү кылыгы,
Ичиске кирип, тынысты үскен...

Жылу талайдын жаказына бирде
Жыдаларын кадаган алыптар кайда?
Чөл ойгонот. Уйуктайт корымдар.

Күлер эжиктү шибеелер түжелет,
Күнкүлдүүш түнүрлү элбистер көрүнөт.
Ышту айлымда артып калдым.

IX

Бiшту айлымда артып калдым.
Мениң сүнем кажы талада...
Ак сүмердин карлу бажында
Агару кижини канай таныдым?

Унчукпай калың корымдар алдында
Алыптар сөөгининг ак кубалы.
Мен айса олардың кубары?
Өткөн өйлөр мениң санаамда.

Je өткөн жүрүм кайра келбес.
Өскө салымды кудай бербес.
Кажы өйгө мен жүрүп калдым?

Алтын куйагы өчөмик жылтырайт.
Алып баатырым нени сананат?
Jүрегим өскүс аңырдый аңкылдайт...

Х

Јүрегим өскүс аңырдый анкылдайт.
Јүрүмненг ол нени јайнады?
Унчукпай јүр? Алка кудайды,
Өскө уктар јыргайт, јанарлайт.

Је карындаш ыйлабас јолго карап,
Өскө талада, өскө кудай алдында,
Салымы башка, чырайы башка,
Өйди өтпөзинг туура таштап.

Орхондо оодык кереестер артканча,
Алтайда чанкыр корымдар турганча,
Көспөкчи көрөт јүс јылдар өткүре...

Кызыл јалбыштар бызырым отторы
Өрө учуп, тенериде јылыйат.
Јебрен улустар не керек? Кайтты?

XI

Jeбрен улустар не керек? Кайтты?
Кара тобрак ончозын базырат!
Je сөс тирү. Јаңылга угулат.
Jeбрен, жаңы јолдор сакыды.

Кайым, жаңыра! Кожондорым, айдыл...
Төрбөлјин төзи көгүсте артсын,
Очокто одыс јалбышту јарызын!
Кара ийде, истебей тайыл.

Та кижии үни, та салкын үни,
Айса кайда да тенери унчыгат?
Кезер айтканы көксиме томулат?

Удабас таң адар... мендеп турум. .
Көрзөн, јалкын үлдүлер жаңылат.
Алыптар чөллө куйундый барадат.

XII

Алыптар чөллө куйундый барадат.
Олор менин курчуум, куйагым!
Көк тенери! Көк чаңкыр жайыгым!
Көк өргөөм чөлдө сакып жат.

Орхон жанында улу курултай.
Ондо жуулар алыптар, тархандар,
Жан блаажып, өлүжер та кайдар,
Аргада бисти, о Жайаачы — кудай.

Он колун менин ийниме саларда
Жалкын тийгендий селт эт калдым.
Өйлөр-көрүмди арчый сокты!

Онон не де жок. Баатырым кайда?
Айакта чай ол ло бойы туру.
Та тумандар, желмер жалду аттар.

XIII

Та тумандар? Желмер жалду аттар?
Булуттарды жалкындар жара чабат!
Та алыштар кылыштарынан от чачылат?
Чөрчөк мынайып көгүсте табылар!

Таң жарып, жажыл чөл ойгонды.
Төрбөт жеринде куулгазын нама,
Онон келди бе илбизин тарма?
Озогы жажытты ойто ондоды...

Мун жылдар өтті. Нени айдарым?
Ол ло үч бутту күлөр очогым!
Ол ло жылу ак кийис айлым.

Кийис айылды Бо Цзюй-и мактаган
Улу Кытайдын жаркынду поэди,
Же жылу аракы, о, кандый жакшы!

XIV

Je жылу аракы,о, кандый јакшы!
Кургак төжөк оттын јанында,
Чөл јайым омок салкында.
Јангарын айт — жүректин сыйы.

Өйдин калыгы — јолым бөктөбөс,
Јайым санаам салкындый учар.
Талай кечире карындаш табылар,
Тенис те толкузы мени токтотпос.

Јүсүлдар ундулып та калза
Јүрегимде менин Күл-Тегин каны,
Менин чырайым — онын чырайы!

Алтын чегедектү от-энем јалбыра,
Јүрегимде јаны јангарлар јымыра,
Көөркий кыс чөөчөйим толтырат.

Орчылан чырайы канду ынаарда...
 Үргүлейт неге үргүлҗи жылдыстар?
 Түүкилик үни амыр жок бойымда
 Кайда да кыйгырат үнгүр турналар.

Мен та кайда? Та кажы чакта?
 Јаткан јуртымды таппай турадым.
 Бийиркеп тура, тынзынып тура,
 Ышту айлыма артып калдым.

Јүрегим өскүс аңырдый анкылдайт.
 Јебрен улустар не керек? Кайтты?
 Алыптар чөллө куйундый барадат.

Та тумандар? Јелмер јалду аттар?
 Је јылу аракы, о, кандый јакшы!
 Көөркий кыс чөөчөйим толтырат...

1995 жыл. Чаган — Күүк — Куран айлар.

САНААНАР

I

Чактар өтти. Рим де ундып салды
Бойының өчпөс күндий улу поэдин,
Оның кудайлык кеен жанар-сонеттерин,
А сени, поэт, кандый салым сакиды?

Макка жарып, мантия-кеп оронып,
Пётрарка баскан Авиньон садында,
А сен базадың Алтайыңнын тажында,
Жебрен өргөө — тууларга курчадып.

Мөштөр жажыл кожонгына улуркап,
Мөңкү сүмерлер бажын ајыктап,
Чечек-кебиште амадулу амырап.

Сонет-жанар чүмдейдин тымыкта,
Жылдыстарлу тенгерини жамынып,
Жылым таштарда сөстөрдү кычырып...

Авиньон — Түштүк Францияда город.

II

Лылым таштарда сөстөрдү кычырып,
Өйлөр колбузын тудуп аларга,
Салым-жүрүмнүн аайына чыгарга,
Сүүштин күүнүн жайымга учурып.

Кадыннын жажыл-чанкыр толкулары,
Нени айдат жаркынду ла жайнулу?
Менин жүрегим жаантайын ла шыркалу.
Кайда ол? Оны жазар эмчи, тармачы?

Карагайлар. Жаратта содон айыл.
Та гундар өйинен бери көчүп келди?
Куулгазын өйлөр көзиме көрүнди.

Эжик ачыл. Жүрегиме жанар жайыл.
Ачым меге арајанду чөөчөй берди.
Ырысту салым айса бери экелди?

III

Ырысту салым айса бери экелди?
Төөлөстөр уйазы эзен жүргенче,
Төргө отураp жан эмдиге бүткенче,
Карындаш деп кару жылу сөс келди...

Акам деп, айлына жылу кычырдын,
Күл-Тегиннин күлүмүзи танылат,
Күлөр чактын күүзи меге томылат,
Жүрүм баскан карыкчалды чеч салдын.

Килеп билбес килинчектү кату ой,
Көмө базар канадынды сындырып,
Кан төгүлөр ойдин ырымы сезилди.

Je көгүсте от өчпөгөн ару ой,
Көспөкчилер келер ойди жарыдып,
Алкышту санаа жүрегимде эбелди.

Алкышту санаа жүрегимде эбелди,
 Өткөн жылдарым өчөгөндий сурады,
 Неге јединдин деп, олор каткырды.
 Египеттин куулгас түштери түжелди.

Пирамида түбинен кожон алыс томылат,
 Алтын кемелү фараон жүзүп барадыры,
 Өлгөндөрдүн јерине кайракан ырады,
 Менин де барар өйим јууктап јат.

Ундылган јолдор унчукпайт тымыкта,
 Једингеним јок. Көпти јылыйттым,
 Мөнкү үстинде өлөндү јулуп, карыгып.

Мен де турарым алтын бозого алдына,
 Адай өрөкөннин јаргызын угарым.
 Айткан сөзим артар айса јарыдып.

Фараон — каан, каган

Айткан сөзим артар айса жарыдып?
 Бу жаратта артар көрүнбес сүлтерим,
 Сүүнип, ыйлап, кожондоп жүрерим,
 Табынча жылдысту тегериде кайылып.

Лебрен магысты бис ундып салдыс,
 Бис кандый да бирикпес, өштөнгкөй.
 Кандый ченелте экелер жеткерлү ой,
 Алтын тагыдысты ундып, аракы алдыс.

Акчалу байлар Алтайысты садып алар,
 Андар чылап бисти кырып та салар.
 Жүреги селт этпес качан да олордын.

Кайран Алтайыс кайкалду жараш турар,
 Айса өскө чырайлу улус журтаар,
 О кудай, мыны канай айдарын!

VI

О кудай, мыны канай айдарың?
Кызаланды, көөркий, канай өдөрис?
Жеткер көзине канай удура көрөрис?
Айса тымык айылда ончозын ундырың?

Кем де сүмеленип аргаданар...
Тойу жүрүмин эртеден жеткилдеп,
Чырайын да солып ийер мекелеп,
Бирлик күүн бисти качан аластаар?

Айылдын ичи бүрүнкүй тымыкта,
Кадын кожондойт кайаларга табарып,
Чактар ойин ойто-ойто жаңылтып.

Көгөрөт тууларым көзим алдында,
Турунам кыйгырат жүрегим жайнадып,
Ончозын сезип, телекейди айладып.

VII

Ончозын сезип, телекейди айладып.
Очокто оттын жебрен бийезин көрөдим.
Жес түнүрдин алыс үнин сезедим,
Учадым! Көк айаста жылыып.

Кум чөлдөрдин кумагына бастырып,
Ойто турат чөркөлгөн төөлөрим,
Чөрчөк жеринен чөкөбөй келедим,
Таш корумга, чактарга базыртып.

Кайда ол ыраак Орхон-Хотон?
Кайаларда кажы чакта бичиктер?
Кандый ойгор кычырар айладып?

Тизеде отурган аргазы жок жон.
Өрө тартып, кем оны көдүрер?
Өлгөн жүректи тиргизип, жарыдып?

VIII

Өлгөн жүректи тиргизип, жарыдып?
Сен де болушту колың сунарың,
Сен де алкышту сөстөр угарың.
Ак санаала ару жүрегинг чагылың!

Ак-жарык! Алтай! Күн кудайыс,
Майа тенгис кечире журтаган.
Ак жарыткыш Күнге олор бажырган.
Өргөө-журтысты өскө талада ундыдыс.

Кееркедик байзыныс бүгүн жемирлик,
Кем болужар, о кудай, ас калык!..
Сүүнчини эмди кайдан табарың?

Өскө жондор кандый бек, бирлик,
Өзөгиске кандый эдү кирди жерлик,
Кудайдан быйанды канай аларың?

Майа — Түштүк Америкада журтаган калык.

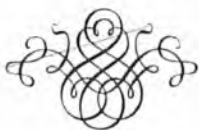
IX

Кудайдан быйанды канай аларың?
Өй сыркыны там ла там кату,
Өрөлөп чыкканы кайа көрбөс жанду
Өштөжип, өчөжип, өрө канай чыгарың?

Айагымда аракы айса көстинг јажы?
Учына јетире, је ичип ийейин,
Кубускын өткүре уча берейин,
Чөкөбөй јүргей чөрчөктинг јаражы...

Тенгистен тенгиске јетире јуртаган
Теле, төөлөс јуртым та кайда...
Телекей үстинде ундылып калдым.

Агаш-ташту Алтайда арткан
Албатым магы та кажы талада...
Судурчыдан сурагыма каруу албадым.

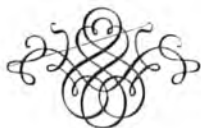
Х

Судурчыдан сурагыма каруу албадым.
Сургулҗын чылап элкемдер өдүп,
Суу-талайдын көбүгине чөнгип,
Өйдин калынын мен өдүп болбодым.

Јеерен чачту, јес чырайлу
Атилла алып та не түжелет?
Римнин јебрен өргөөлөри көрүнөт,
Өйлөр өткүрө үзүлбейтен салымду.

Эрјине конгон Алтайын таштап,
Эрлү алыптар кайдаар ырыды?
Эмген эмчектин сүдин ундыды!

Чырайын эмди бистен башкалап,
Чыдырман јыштан јолын тагады!
Озогы чактарды обызын апарды...

XI

Озогы чактарды обызын апарды...
Кудай берген жанды туура таштап,
Өткөн жүрүмгө түкүрүп, кармап,
Жайым бойы ойто ло кул болды.

Жеткерге сүнезин садып ийди,
Кара аракыны жайым ичип,
Калчып, жүзүндү тоолоп, көкүп,
Очокто одын өчүрүп түкүрдү.

Бай улус болужар деп айдаг,
Оозына олордон курсак сакыды.
А онызы дезе калганчызын блаап алды.

Жандардан жайнап, болуш сурайт,
Жан бай улустың жаңын алды,
Канайдарын? Салым кармап салды.

XII

Канайдарын? Салым каргап салды.
Кул бойын ойто ло кулга кирдин,
Ачына јеектерге не бүүттин?
Элбистер ару күүнди тенсен салды!

Атилла аттары тибиртинен эмес,
Ачынадан, балырдан Рим жемирилген,
Өскө өйлөр, өскө күүлер келген,
Үргүлјиде бу јүк ле бир элес!

Бисти та кандый үлү сакиды,
Арасей чагы једин, өлүмге алгады?
Је јаны өйдин күүзин угадым.

Мөш агаштар шуулаган табыжы,
Мөнгү ыйыктар агару алкыжы,
Өрө өндөй! Јыгылба, кайран калыгым.

XIII

Өрө өңдөй! Жыгылба, кайран калыгым!
Очокто одын жажына жалбыра,
Күл-Тегин журтынын күли чачылба,
Ончогорло тудуш жайалтам, каным!

Чактар өткүрө үндер угадым,
Чарый бичилген сөстөр ажыра,
Жаңар тагылына жабыс бажыра,
Jүрегимде ару сүлтер тудадым.

Кайыр гууларлу бу Алтайымда
Кайкал сонеттер күүлери жайылды,
Ару күүн жүректер жарытты.

Лавр-венюк Петрарка бажында,
Оның магы телекейге жайылды,
Менин де сөзим жүректерге томылды.

XIV

Менин де сөзим жүректерге томылды.
Мактын веногын же кем де салбас,
Айдыжар, макка ол турбас,
Сонедим, ойгос кул тымыкты...

Өйлөр өдөр, адым ундылып калар,
Калагы поэттер каткырып, ыйлажып,
Жакшымды айса эске алыныжып,
Сөөгимди мендештү жууп салар.

Эйе! Мен Алтайымда Петрарка.
Айландыра туулар, жыш-арка,
Айса мөңкүлик мени сакыды?

Айса чек ундылып каларым?
Ак туманда сүт кеберим жылайтып,
Үнимди салкын күүзинен таны...

Жылым ташта сөстөрдү кычырып,
 Ырысту салым айса бери экелди?
 Алкышту санаа жүрегимде эбелди!
 Айткан сөзим айса артар жарыдып?

О Кудай, мыны канай айдарын?
 Ончозын сезип, телекейди айладып?
 Öлгөн жүректи тиргизип, жарыдып?
 Кудайдан быйанды канай аларын?

Судурчыдан сурагыма каруу албадым.
 Озогы чактарды обызын апарды...
 Канайдарын? Салым кармап салды.

Öрө өндөй! Жыгылба, кайран калыгым!
 Менин де сөзим жүректерге томылды.
 Унимди салкын күүзүнөн таны...

Түрктөр Алтайды Эргинохон деп адап жат.

1996-1997 ж.

Ару сүүштин агару куулары

— О, алтай жанардын агару ээзи! О, алтай кожоннын Музазы. Алтай жайаандыктын куулгазын сүнези!

Алтай поэт Аржан Ойынчы-Уулы кееркемел сөскө, үлгерликке жангы кожон экелет!

Онын ады — суркураган сургулжынду, эрјине-күмүш сүнезиндү, күн-чырайлу, кеең-јараш ай-канатту сонет! Алтай сонет! Ак сындарла, тууларла ап-ару жүректү, ак башту поэттин ар-көксинде алып жүрген аржан-кутук суудый сурлаган, мызылдаган санааларын, ару сүүжин ак куулардый учура бер! Алтай журттарга, ак-јарыктын эл-јондорына ак-санаалу кожончынын от-јүрегинде туулган кeelү-кеең, ай-канатту сөстөрин јетире бергин.

Јанар-кожоннын учуры — ару, улу сүүш! Ак-јарыкка, ар-ончолыкка, өрө турган Кайраканга, Үч-Курбустанга, Көк-Тенериге, Акка-Көккө, Бай-Үлгенге, Умай-Энеге, агару Кегеелерге, Ар-бүткенге, Эне-јерге ийген от-јаркынду сүүш, ырыс, сүүнчи, салым!

О, алтай поэттин саарнап айткан Јанар-сонеттери, бүткүл жылдын он эки айында, агару куштар кептү јер үстиле учуп, јайналганду кызу сөстөрин жүректен жүрекке јетиригер!

О.Күлер аттар ээленген Санкт-Петербург, Ленинград! Сен үлгерчилер кааны улу Пушкиннин городаы! Поэзиянын канатту ады — Аргымак-Тулпар! Слер качан да поэттерди ак-айас алдыла агару көдүриниде алып жүригер.

Јараш јастын элестери чилеп жүрүм өдөр, је јарык сүүштин, бисти сүүген чындык жүректердин биске сыйлаган көөрөмдөри мөнкүликке сугарган аржандый болор.

Јүрүм берилер, жүрилер, өдөр, сүүштер келер, је кудай

берген эш-нөкөристин эрү-куулгазын сүр-кебери, иженчизи сүр-сүенгле кожо канчалыкка барар.

Каан кызы жаражайлар ару ла агару амадуларга, сүүштерге кычырар. Алтай калык, поэттер ле кайчылар оlorды — Темене-Коо, Күмүшек-Ару, Очы-Бала, Ай-Тана, Байан-Сулу, Үкектин Алтынайы деп чүмдеер. Ак куудый жаражай кыстар, Алтайдын эржинелери, алтай Музанын сүнелери, слер, мөнкүликке бисле кожо болыгар.

О, улу Көк-Түрктөр, жеерен чачту Гунндар, сыылаган согоондорлу Скифтер! О, өбөкөлөр, баатырлар: Билге-каган, Күл-Тегин-каан, бичикчи-билимчи Йолык-тегин, ойгор черү-башчы Төңйукук, Слер эмдиге бистин жүрегибисте! Слердин адыгар, улу керектеригер, керсү жүректеригер бисти баштап, ичкери апарат, эрчим-ийделе толтырат.

Алтай поэт, ак-буурыл башту Аржан Ойынчы-Уулы, ак төннин бажында отурып, кумран чактагы түрк кайчы кептү, эткир коо үндү, канча-түмен кылду ээлү ойнуткы — жадаананын кылдарына сескир сабарларыгар тийип, озогызын ойгортып, эмдигизин элтертип, эбиредеги эл-калыкка эмди кожондойдыгар. Жайалтагар айтырткан санааларыгарды жаны үйеге жайып, энчилеп бередигер.

Эржинелү Бай-Алтай, эркетендү Кан-Алтай, Ак-Алтай ээзи Ак-Эней алкыш-бийан слерге берзин. Алтан беш алтын жажыгарла уткыйдыс: алдында жолыгар узун болзын, эткен ижигер жөнүлү болзын, жардак-омок жүригер, жаны туузылар чүмдегер.

Паслей Самык.

ББК - 84(2Рос=Алт)

А 285

Редакторы Н.Тепукова, корректоры К.Танытпас,
журукчызы К.Ортогулов, кееркедим редакторы
А.Ырысту

Подписано в печать 15.06.97. Формат 70x108\32 Бумага офсетная

КОНТРОЛЬНЫЙ ЛИСТОК
СРОКОВ ВОЗВРАТА

КНИГА ДОЛЖНА БЫТЬ
ВОЗВРАЩЕНА НЕ ПОЗЖЕ
КАЗАННОГО ЗДЕСЬ СРОКА

лич. пред. выдач.

3 ТМО Т. 3.600.000 З. 2754—90

10-00